

הרב ישראל דנדרוביץ

מגיד שיעורי תלמוד הירושלמי בקול הדף

מכון דרכי שמחה, ערד

השמחה בהכשת הנחשים

(א) כתיב (במדבר כא, ה-ט): "וידבר העם באלוקים ובמשה למה העליתנו ממצרים למות במדבר כי אין לחם ואין מים ונפשנו קצה בלחם הקלוקל. וישלח ה' בעם את הנחשים השרפים וינשכו את העם וימת עם רב מישראל. ויבוא העם אל משה ויאמרו חטאנו כי דברנו בה' ובך. התפלל אל ה' ויסר מעלינו את הנחש ויתפלל משה בעד העם. ויאמר ה' אל משה עשה לך שרף ושים אותו על נס והיה כל הנשך וראה אותו וחי. ויעש משה נחש נחושת וישימהו על הנס והיה אם נשך הנחש את איש והביט אל נחש הנחושת וחי".

מבואר בפסוקים אלו שלאחר ששבו ישראל בתשובה ונתפלל משה עליהם, נתן הקב"ה רפואה למכת הנחשים: הבטה והסתכלות על נחש הנחושת מעשה ידי משה, וכל העושה כן מובטח לו שיחיה.

(ב) מן הראוי שנדקדק היטב בסיום לשון הפסוק: 'והיה אם נשך הנחש את איש והביט'. הרי סגנון זה הוא לשון הווה ועתיד, שכן לא נכתב: 'והיה כל הנשך' שהוא לשון עבר וכפי הכתוב לעיל מיניה.

משמע שתקנה ורפואה זו של נחש הנחושת לא באה לעולם רק בעבור אלה שננשכו בחטאם על אשר דברו באלוקים ובמשה בלבד, שהמה יתרפאו ממכתם על ידי ההבטה, אלא רפואה זו היתה תקפה גם לאחר מכן, ובכל עת ובכל שעה אם אירע ונחש נשך את איש, היה סיפק בידו להביט אל נחש הנחושת ולחיות.

מעתה הקשה רבינו ה'חתם סופר' (בחי'דושיו על התורה על אתר) קושיה נפלאה ומחודשת: בשלמא בעת אשר החזיקו העם בחטאם הגדול והם דברו על

ה' ועל משיחו, אכן אתי שפיר ומובן היטב מדוע הגיעם עונש זה שישולח בהם נחשים השרפים; אולם לאחר שכבר חזרו בתשובה שלימה והתוודו על חטאתם לאמור חטאנו כי דברנו בה' ובך, מהיכי תיתי שימשיכו הנחשים לנשכם עוד על לא עול בכפם.

(ג) ואתה תחזה לה'חתם סופר' שם שביאר הדברים בדרך דרוש ואגדה: כוונת ישראל בבקשתם ובתפילתם שיסיר ה' מעליהם את הנחש, לא היתה כפשוטו בלבד שיסיר מהם את הנחשים השרפים הממיתים בפועל, אלא גם בקשו שיסור מעמם אותו הנחש המסיתם ומרגילים לחטוא בעוון דבור לשון הרע, וע"ז היתה העצה מאתו יתברך לעשות נחש נחושת ולהשיאו על נס.

והיינו דכתיב: 'והיה אם נשך הנחש' הידוע שזהו יצר הרע 'את איש' להסיתו לחטא ולהתגרות בו לדבר דיבורים האסורים כלשון הרע ורכילות, יש לו עצה ותושיה 'והביט אל נחש הנחושת וחי' ובכך שיביט אל נחש הנחושת ויראה מה יתרון לבעל הלשון ויזכור את אשר ארע מחמת לשון הרע, יסייע הדבר בידו להמנע ולא לחטוא עוד. ולזה נתכוונה התורה באומרה שאפילו לאחר עשיית נחש הנחושת עדיין היה שייך נשיכת הנחש. ראה שם באותיות מחכימות את מתק דבריו בלשונו הזהב, ושפתים ישק.

(ד) היות ואין מקרא יוצא מידי פשוטו חשבתי בסיעתא דשמיא לבאר הדברים ולתרץ קושיית ה'חתם סופר' בדבר נאה ומתקבל בהקדם מה שראיתי להגאון רבי מאיר שמחה הכהן מדווינסק בספרו היקר 'משך חכמה' שכתב לדייק את לישנא דקרא דקאמר 'והיה אם נשך הנחש את איש'. הלא כלל גדול נקוט בידינו שבכל מקום שנאמר

להינשך, בודאי שהיה שמח שמחה גדולה, ומכיון שכן אפקיה רחמנא להאי קרא בלשון שמחה באומרו 'והיה אם נשך הנחש את איש', ודפח"ח.

(ו) השתא דאתינן להכי ניתן לומר רעיון זה ביתר שאת וביתר עוז: אינו מן הדין לומר שמכיון שהיו אנשים מועטים ומתי מספר שבהם היה שמחה כשנשכו, לכן כתבה התורה וכללה בלשון שמחה את כל הננשכים; אלא כך עלינו לומר שמכיון שפסוק זה נאמר לאחר שכבר חזרו ישראל בתשובה אכן לא היו כל נשיכות אחרות לבד מאלו החולים, ורק אותם שנתייסרו בחלאים ובמכאובות אחרים והיה חפץ ה' להחיותם ולהצילם הם בלבד ננשכו, ובעטיו של נחש עלתה להם ארוכה ומרפא לתחלואיהם שכן בזכות הנשיכה היה באפשרותם להביט על הנחש ולחיות.

בזה מיושב לנכון ובטוב טעם קושית ה'חתם סופר'. ענין זה של נשיכת הנחשים אחר ששבו ישראל בתשובה לא היה חלילה בבחינת עונש, ואדרבה ולאידך גיסא אין זה אלא מתנה טובה ומבורכת, ובבחינת מה שדרשו חז"ל בתלמוד הירושלמי (תרומות פ"ח ה"ג) "ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישרים אתו... זה הנחש"; וכפי שנתבאר שמחמת שבני ישראל חזרו בתשובה שלימה על חטאתם נתן להם הקב"ה שכר מצוה את נשיכות הנחשים שבכוחם ובזכותם היה ביכולת החולים להתרפא מכל תחלואיהם האחרים ולהישאר בחיים.

(ז) עוד רגע אדבר בו אודות הקשר שיש בין שמחה לנחשים על דרך הרמז, שכן ראיתי להגאון רבי רפאל חייא פונטרימולי מחכמי העיר איזמיר בספרו 'ילקוט מעם לועז' על מגילת אסתר (פרק טו) שהראה באצבע כי 'נחש' עולה בגימטריה 'ושמחה' וחושבנא דדין כחושבנא דדין, וביאר שם שהכוונה היא שעל ידי מה שמשמחין את העניים ונותנים להם די מחסורם אשר יחסר

'והיה' אינו אלא לשון שמחה (ראה: ויקרא רבה יא ז; פס"ז ואתחנן וי, ועוד), ואם כי אכן לא תוכל להתעלם מהתועלת שבאה לנשוכים בכך שהביטו על הנחש, בכל זאת הרי ברור ופשוט שאף הנשוכים היו מעדיפים יותר לא להינשך ולא להירפא, וכהא דאמרו אינשי 'לא מדובשך ולא מעוקצך', ומעתה תמה ה'משך חכמה' מה שמחה יש בכך שנאמר 'והיה אם נשך נחש את איש'.

אכן על תחילת הפסוק שבו נכתב: 'והיה כל הנשך וראה אותו וחי' לא הקשה המשך חכמה, כיון שאותם שכבר ננשכו בודאי שמחה היה להם שיתרפאו, אולם על סיום הפסוק הקושיה עמדה וגם נצבה: לשמחה מה זו עושה.

(ה) בביאור הדבר מחדש ה'משך חכמה' דבר יקר מאוד: הבטחת הקב"ה שכל נשך המביט אל נחש הנחושת יתרפא ויחיה, לא היתה תלויה כלל במצבו הקודם של אותו נשך. אפילו באם אותו נשך היה חולה עוד קודם הנשיכה וכבר תקיף ליה עלמא ומוטל על ערש דווי, ואף בלי הנשיכה היה קרוב יום מותו ופטירתו מן העולם, גם באדם כזה היתה קיימת ההבטחה שבאם יביט על נחש הנחושת וחי, והוא מפני שבכל נשך ובאיזה אופן שרק יהיה, היתה קיימת הסגולה שבהסתכלות על נחש הנחושת תהיה הבטה זו מרפאתו מכל וכל ומביאתו לעולם החיים.

מובן מאליו שכל אדם כזה אשר הסכנה היתה נשקפת לחייו מחמת חלאיו הרעים ועת מצוא זו המיתה היתה ממשמשת לבוא אליו, היה מחפש כל טצדקי ואופנים שבעולם להביא לכך שהוא ינשך על ידי הנחשים והיה דר עם נחש בכפיפה אחת עד שהוא מכישו בארסו שבין שיניו הוא עומד, כיון שידע נאמנה שתקוותו היחידה היא להביט ^{104/07/2018} בנחש הנחושת כשהוא נשך וזוהי העצה היחידה להצילו ממוות לחיים, ובאם עלתה בידו ונתקיימה מחשבתו והצליח

מוריה, שנה עשרים ושמונה, גליון א—ב (שכה—שכו), תמוז תשס"ו

להם זוכים להנצל מהכשת הנחשים וכל מרעין בישיין. ובמסילה זו נעלה לומר שזה מה שרמז לנו הכתוב באומרו 'והיה' בלשון שמחה ללמדנו שיש בכוח השמחה למנוע את הצער שיש 'אם נשך הנחש את איש'.

הרב בן ציון הכהן ירושלים

עשר מצוות שבכת

הגר"א באו"ח סי' קט"ז ובירושלמי סופ"ק דחלה כתב שיש לגרוס שם בין עשר מצוות שבכת, שנתן צדקה, וצ"ב. (העירני ע"ז הגרימ"ס שליט"א). לכאורה יל"פ לפמ"ש בסופ"ה דמע"ש שבתחילה היה המעשר נעשה לשלשה חלקים, שליש למכירי כהונה ולויה ושליש לאוצר ושליש לעניים ולחבירים שהיו בירושלים. והיינו מתקנת מלאכי, ויתכן שס"ל לגר"א שתקנת מלאכי לא בטלה גם לאחר החורבן, והיתה קיימת כל זמן שהיה קיים בית הועד והיו שם קיבוץ עניים וחבירים כמו בירושלים, והמעשר היה מתחלק כמו שתיקן מלאכי. וגם יתכן שלא ביטלו במפורש התקנה ויש מקום לנהוג לפיה, כפי שמצינו לגבי גזירה שלא פשטה בכל ישראל ולא בטולה סנהדרין, כמוש"כ הכס"מ בסוף הל' ק"ש. [לגבי ההקבלה של בית הועד לירושלים, מצינו ביבמות קכ"ב ע"א: שהיתה תלתא ריגלי וכו'].

אמנם הרי גם בבהגר"א לאו"ח סי' קט"ז כתב כדבריו בירושלמי ושם דוחק לפרש כהנ"ל. ויתכן לפרש שהגר"א לשיטתו שמעשר כספים מה"ת, ויתכן שגם מתבואות הארץ שכבר הפריש תרו"מ צריך לתת מעשר כספים לפי ערך הרווח שיש לו ממה שהוציא וטרח עד עתה. ויל"פ בזה מש"כ הראב"ד בפ"י התו"כ סו"פ בחוקותי: יכול בשני מעשרות הכתוב מדבר, שר"ל שמלבד מעש"ש צריך להפריש מעשר נוסף. ויל"פ שהו"א שצריך לתת המעשר כספים מהתבואה עצמה דוקא.

והנה בשנות אליהו סופ"ה במע"ש כתב על מ"ש במשנה עשיתי ככל אשר צויתני, שמחתי ושימחתי בו. כתב ע"ז בשנות אליהו: זו צדקה, וחושב כאן כל העשר מצוות שבכת כמו"ש בירושלמי וכו', עכ"ד. ונראה שהמקור שיש במע"ש חיוב גם לשמח עניים הוא בכתוב בפרשת ראה (י"ד, כ"ז-כ"ז) ואכלת שם לפני ד' א' ושמחת אתה וביתך והלוי אשר בשעריך לא תעזבנו וגו'. ויש מקום לכלול במצוה זו גם לשמח העניים, וכפי שנקט כן הגרי"פ פערלא (בסה"מ לרס"ג ח"א עמ' רנ"ג) בביאור דברי הר"מ בהל' חגיגה פ"ב הי"ד שגם בשלמי חגיגה יש חיוב לשמח העניים, ואע"פ שבכתוב בסו"פ ראה ושמחת בחגיך וגו' נזכרו רק שלמי שמחה, ביאר הגרי"פ פערלא שדין זה נלמד מהכתוב בתחילת פרשת ראה (י"ב, י"א-י"ב) והיה המקום וגו' שמה תביאו וגו' את כל אשר אני מצוה אתכם עולותיכם וזבחיכם וגו'. ושמחתם לפני ד' א' אתם ובניכם וגו' והלוי אשר בשעריכם וגו' ובספרי דרשו עה"כ ושמחתם דמיירי בשלמים, ומבאר הגרי"פ שהכוונה לרבות כל שלמים שבאים בנדר ובנדבה. ובכלל החיוב לתת ולשמח את הלוי נכללים כל העניים. עכ"ד. וא"כ גם בכתוב שבפרשת מע"ש והלוי אשר בשעריך לא תעזבנו וגו', ניתן לבאר כן שהחיוב הוא לשמח כל העניים במע"ש שלו.

ובאמת הדבר מבואר ברמב"ן בהשגות על סה"מ שורש י"ב שכתב לגבי מע"ש שהוא קודש וכו' וצוה בנתיבנתו ונתת ללוי לגר ליתום ולאלמנה. ופירשו שיתן ללוי

מוריה, שנה עשרים ושמנונה, גליון א—ב (שכה—שכו), תמוז תשס"ו